

O NEKIM NAČELNIM PITANJIMA PRAVOPIŠNE I ORTOEPSKE NORME

Dalibor Brozović

U većini struka ima tzv. »nezahvalnih poslova«, takvih u kojima valja raditi mnogo i dugo, a da na kraju čovjek ne dobije ni nagrade ni priznanja. U jezikoslovlju je rad na normativnim poslovima najnezahvalniji. O nekim teškoćama već je govorio prof. dr. Radoslav Katičić u svom članku što ga je objavio u Jeziku (XI. godište, str. 1.–9.), a kasnije i u knjizi Jezikoslovni ogledi (Školska knjiga, Zagreb, 1971. str. 55.–64.). Ali R. Katičić nije iznio sve teškoće. Ima i drugih, većih. Ne treba se čuditi što su mnogi sposobni lingvisti odbijali da sudjeluju u kodificiranju jezične norme.

Tu se onda odmah postavlja pitanje: je li jezična norma toliko važna da se za nju ipak vrijedi zalagati, usprkos svemu? Mislím da nema drugoga odgovora nego: jest važna, vrijedi se zalagati, usprkos svemu! Standardni (književni) jezik nezamišljív je bez sustava svojih normi i bez jezične kulture u društvu i narodu što se njíme služe. A bez izgrađena standardnog jezika nezamišljív je napredak svake civilizacije, ne samo duhovne nego i materijalne. Svi visoko razvijeni narodi imaju i izgrađen, sređen standardni jezik, a oni što se trude da uđu u društvo razvijenih, nastoje i da usavrše svoj standardni jezik, odnosno, teže da ga stvore ako ga još nemaju.

Kako mi ne možemo biti jedinom iznimkom, nema dakle smisla sumnjati u potrebnost jezične norme (a ako tko misli da opći zakoni ne vrijede i za nas, suviše je s njíme raspravljati – nekakvu razinu valja ipak čuvati). Prema tomu, razmòtrimo bitna pitanja jezične norme, za sada bar načelno, obraćajući se dobronamjernim zainteresiranima i ne obazirući se na one druge.

*

* *

Svaka grana jezične znanosti obrađuje svoj dio jezične građe i strukturu u koju je ta građa organizirana: fonetika i fonologija glasove i foneme (i u njihovom okviru prozodija obrađuje akcenatske, tonske i kvantitetne pojave), tvorba proučava građu riječi i izvođenje jedne riječi od druge, morfologija obrađuje oblike promjenljivih riječi, morfonologija istražuje odnos morfologije i fono-

logije (i tvorbe), sintaksa odnose među riječima i njihovima skupinama, leksi-kologija rječnički sastav jezika, a semantika značenje riječi i njihovih oblika. Radi li se o standardnom jeziku, imat ćemo za pojedine sektore jezika normu: glasovnu i prozodijsku, rječničku, morfološku, tvorbenu i sintaktičku. Posljed-nje tri zovemo zajedno gramatičkom normom, glasovnu s prozodijskom zove-mo ortoepskom normom (zapravo, to je samo dio ortoepije).

Suvremeni je standardni jezik nemoguće zamisliti kao idiom bez pisma, a pisanje zahtijeva još neke norme kojih sam jezik i ne bi imao. Naime, rječ-nička i gramatička norma »propisuje« nam što ćemo pisati (koje i kakve riječi, koje njihove oblike i u kakvu međusobnom odnosu). I ortoepska nam norma »propisuje« što treba pisati, tj. koji su glasovi u pojedinim riječima i njihovim oblicima pa da onda valja te glasove nekako označiti. U jezicima koji u pismu registriraju i neke prozodijske pojave, ortoepska norma rješava i to pitanje. Ali preostaju dva problema koja ne rješava nikakva jezična norma, tj. ni rječnička ni gramatička ni ortoepska: to su pitanje č i m e obilježavati riječi i njihove glasove, tj. kojim i kakvim slovima i drugim znakovima, i pita-nje k a k o ćemo se služiti tim slovima i znakovima. Prvi problem rješava grafijska norma, drugi pravopisna.

Uzmimo jedan jednostavan primjer, oblik *njih*. Rječnička i sintaktička nor-ma (da ostavimo stilske momente po strani) traže od nas da taj oblik ne upo-trebljavamo kao *Njih* umjesto *Vas*, tj. da umjesto *Vi* ne upotrebljavamo u obra-ćanju zamjenicu *Oni* kako se to čini u nekim dijalektima (slično kao *Sie* u nje-mačkom jeziku). Morfološka norma zahtijeva u akuzativu množine oblik *njih*, kao u genitivu, a ne dopušta stariji i dijalekatski akuzativni oblik *nje* ili čisto dijalekatski oblik *hin*. Fonološka norma traži da budu zastupana tri fonema: *nj*, *i* i *h*, tj. da se fonem *h* ne izostavi, kako često biva u dijalektima i u tzv. razgovornom jeziku, ili da se fonem *nj* ne izjednači s fonemom *n* ili s fonemom *j*, što također biva u nekim mjesnim govorima. U okviru fonološke norme pro-zodijska zahtijeva da *i* bude dugo (ne kratko), naglašeno (ne nenaglašeno, kao u enklitičnom obliku *ih*) i sa silaznom intonacijom (ne s uzlaznom, kao u nekim dijalektima koji tu imaju poseban uzlazni akcent, tzv. akut). Fonetska norma traži da fonem *nj* bude predstavljen glasom tipa sredozemnoga, npr. kakvo je talijansko ili francusko *gn*, a ne eurazijskoga (kakav je npr. odgovarajući ru-ski glas u НИХ), i da se ne izgovara »nosno *j*« kao u nekim zagorskim i bo-sanskim govorima. Isto tako, fonetska norma preporučuje da fonem *h* bude predstavljen glasom bližim dočetnomu nego početnom njemačkom glasu u *hoch*, no ne dopušta glas kakav je u njemačkome *ich*.

N i j e d n o od razmatranih pitanja ne pripada pravopisu (ortografiji), iako se takva pitanja često obrađuju u pravopisnim priručnicima, bilo iz praktičnih razloga (što nije samo za se loše), bilo iz nerazumijevanja (što može radati vrlo

nezgodnim posljedicama). No pravopisa se ne tiče ni pitanje kako će tri fonema /nj/, /i/ i /h/ biti zapisivana. U hrvatskoj latinici fonem /nj/ (fonemi se pišu u kosim zagrada) označuje se dvoslovom (digramom) *nj*, sastavljenim od dva inače i samostalna slova *n* i *j* (ćirilica razlikuje иње i ињекција). Mi dakle ne pišemo fonem (nj) slovom *ñ* kao Česi i Slovaci, ili *ń* kao Poljaci i (uz dvoslov *nj*) Lužički Srbi (slovo *ń* upotrebljava se i u specijalnoj grafiji JAZU), ili *Ț* kao Letonci, ili *ñ* kao Španjolci. Ne upotrebljavamo ni dvoslova *gn* kao Talijani i Francuzi, ili *ny* kao Mađari, ili *nh* kao Portugalci. Isto tako, fonem /h/ u nas se ne piše slovom *j* kao u Španjolaca (prije i slovom *x*) ni dvoslovom *ch* kao u Nijemaca i Zapadnih Slavena. Sva ta problematika pripada grafiji, i zato kažemo da grafijska norma predviđa u nas tri grafema: dvoslov *nj* i slova *i* i *h*.

Pa što nam onda, konačno, uopće može reći pravopis, što je za oblik *njih* preostalo pravopisu? Odgovor je jednostavan: u nas ništa, ne uzmemo li u obzir posve općenite odredbe, npr. da se u našem pravopisu fonemi označuju uvijek jednim te istim grafemom (uz rijetke iznimke, među kojima ne nalazimo oblika *njih*), ili da se na početku rečenice ili naslova piše veliko slovo (dakle *Njih*; pedantno bi bilo zahtijevati *NJih*), ili da u određenim prilikama iza riječi dolaze pravopisni i interpunkcijski znaci, pa tako i iza riječi *njih* može doći točka, zarez, dvotočje, uskliknik, upitnik itd.

Tako je, naravno, u hrvatskome i u drugim fonološkim pravopisima (fonološkim, a ne fonetskim, jer fonetskih ortografija i grafija i ne može biti – iznimka je donekle samo potpuno osobit slučaj sa sanskrtom). U nekim drugim pravopisima, koji su izgrađeni na morfonološkom, historijskom ili ideografskom načelu (ali ne na »etimološkome«, takva pravopisa nema niti ga je ikada igdje bilo), postavljaju se i drugačija pitanja. Tako, u njemačkome se piše *zehn*, i s obzirom na to da je slovo *z* normalan njemački predstavnik fonema /c/, e fonema /e/ i *n* fonema /n/, riječ se čita /cen/, ali slovo *h* tu se ne izgovara kako se čuje npr. u *hoch*. Krivo se misli da u *zehn* znak *h* produžuje vokal *e*, ono bi bilo dugo i da je napisano *zen* (usp. naglašeno *den*), tu je *h* po historijskom načelu (starije *tehun*, usp. englesko *ten*, gdje se *h* i ne čuje i ne piše). To je sad već p r a v o p i s n o pitanje, pravopis propisuje kada će se u njemačkome slovo *h*, normalan znak za glas *h*, pisati ali ne i čitati. Što mi pišemo *h* u *njih*, ne određuje pravopisna norma – već smo rekli da nam fonološka ortoep-ska norma određuje da tu izgovaramo fonem /h/ i ne izostavljamo ga kao u nekim govorima i često u razgovornome jeziku. Ali kada bi fonološka norma zahtijevala izgovor *nji*, a pravopis tražio pisanje *njih* (bilo po morfonološkom, bilo po historijskom načelu), radilo bi se zaista o pravopisnom problemu. U povijesti hrvatskog pravopisa imali smo u jednoj pravopisnoj fazi tzv. zagrebačke škole sličan propis: slovo *h*, inače znak za fonem /h/, služilo je i kao oznaka genitiva množine, onako kao što danas po potrebi pišemo [^] (-â, -î).

U Slavenâ što pišu latinicom i imaju morfonološki pravopis (eventualno s primjesama historijskoga), tj. u svim slavenskim latiničkim pravopisima osim hrvatskoga, fonemi nisu uvijek zastupani grafemom koji je njihov osnovni predstavnik. Tako se oblik koji odgovara našem *njih* nalazi i u slovenskom (*njih*, gen., ak., lok.), u češkome, slovačkom i gornjolужиčkome (*nich*, lok.), u poljskom i donjolужиčkome (*nich*, gen., ak., lok.). Ostavimo li po strani slovenski, u kojem slijed *nj*, izuzev konac sloga, predstavlja dva fonema (n + j), imat ćemo ovakvu situaciju:

- svih pet jezika (češki, slovački, poljski, oba lužičkosrpska) imaju fonem više-manje sličan našem fonemu predstavljenomu grafemom *nj*. Osnovni je predstavnik toga fonema grafem *ň* u češkom i slovačkome, *ń* u ostalima.
- svih pet jezika ima fonem /i/, kojemu je svagdje osnovni predstavnik grafem *í*.
- svih pet jezika ima fonem više-manje sličan našem /h/ i u svima mu je osnovni predstavnik dvoslovni grafem *ch*.

U vezi s *h/ch* ima nekoliko problema kojima se nećemo baviti. Za »meki« nosni sonant (uzmimo da on odgovara glasu predstavljenomu u međunarodnoj znanstvenoj fonetskoj transkripciji znakom ɲ – u nas je zaista tako) pravopis u svakom pojedinom jeziku određuje kako će se u kojoj prilici pisati:

	slovački	češki	gornjolужиčki i donjolужиčki	poljski
konac sloga	-ň	-ň	-ń	-ń
slog ɲ i	ni	ni	ńi	ni
slog ɲ e	ne	ně	nje	nie
slog ɲ a	ňa	ňa	nja	nia

Mislim da je sada jasno čime se hrvatski pravopis razlikuje od ostalih slavenskih latiničkih pravopisa – i isto tako srpski i makedonski od ostalih ćirilčkih. Ipak, kao što u ostalim slavenskim pravopisima, uz prevladavajuće morfonološko načelo, ima i elemenata fonološkoga, tako i u fonološkim pravopisima nalazimo pojedine morfonološke elemente. U svim pravopisnim praksama standardne novoštokavštine, radilo se o kodifikacionoj ili uporabnoj normi, imamo, čini se bar u ovaj čas, pisanje *d* ispred *s* i *š*: sredstvo, predstavnik, odsanjati, odšetati. Razumije se, nema nikakve sumnje da se tu izgovara fonem /t/ ispred *s* i *š*. U Hrvatskoj nije regulirano pisanje *d/t* ispred *c*, *ć*, *č* u primjerima kao *pod/tcrtati*, *od/tćušnuti*, *nad/tčovjek*. Sve su to, ovaj put, zaista pravopisna pitanja, koja treba da sredi ortografska norma. Ortoepska nam norma samo kazuje da se dental ispred *s* i *š* ne smije izostavljati u izgovoru, niti spajati s njima u afrikate *c* i *č* (izuzev donekle samo u osobito brzu tempu). Na te ćemo se probleme još vratiti.

Razmotrili smo razna opća pitanja jezične norme, zadržavajući se manje na rječničkoj i gramatičkoj i nastojeći ustanoviti točne odnose između ortoepske, pravopisne i grafijske norme. U tom ćemo smjeru i nastaviti, osim ako budemo govorili o općeteoretskim temama. Na ortoepskoj i (orto)grafijskoj problematici zadržat ćemo se iz ovih razloga:

- zato što na tom području vlada najveća pojmovna pometnja, ne samo izvan profesionalnih lingvističkih krugova;
- zato što je naša ortoepska kultura na niskom stupnju;
- zato što pravopisni *interregnum* postaje sve nepodnošljiviji – nemoguće je da nekoliko milijuna Evropljana ostaje u osmom desetljeću dvadesetoga stoljeća bez pravopisne norme, tj. bez njezine kodifikacije i s kolebanjima u uporabnoj normi;
- zato što se u spomenutom *interregnumu* mogu neke načelne stvari mirno i hladnokrvno razjasniti, ne obazirući se na ovakve ili onakve laičke upadice. Izvrši li se kodifikacija bez toga, ponovit će se stare pogreške.

Prije svega, samo osnovno načelo pravopisa. Nema nikakvih ozbiljnih glava koji bi dovodili u pitanje fonološko načelo, a tako je i u drugim socijalističkim republikama gdje je u upotrebi standardni jezik s novoštokavskom dijalekatskom osnovicom, radilo se o kodificiranoj ili uporabnoj pravopisnoj normi (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija). Načelo dakle ne dolazi u pitanje, ali za ispravan je postupak uvijek potrebno znati i zašto se za nj odlučujemo. Dolaze u obzir tri odgovora:

1. Zato što je fonološko pravopisno načelo najbolje za sve ljudske jezike. – Ne, to je naivno-romantična koještarija. Zaista je potrebna dobrana primitivnost da bismo »sažaljevali« narode kudikamo pismenije i kulturnije od nas.

2. Zato što strukturi i tipološkim značajkama novoštokavštine to načelo bolje odgovara od drugih. – To je istina, znanstveno ju je dokazao pok. Stjepan Ivšić, najveći hrvatski lingvist, još u svojem predratnom časopisu *Hrvatski jezik* (on je to načelo, po tradiciji, zvao doduše fonetskim). Modernu lingvističku interpretaciju dao je Pavle Ivić u svojem pogovoru fototipskomu izdanju Karadžićeva *Srpskog rječnika* iz 1818. (1966.). No to ipak još nije dovoljno – pravopis nije znanstveno pitanje, i zato je pravopis koji ne može izdržati znanstvenu lingvističku kritiku, ali kojega se svi drže i koji dobro funkcionira, bolji od znanstveno idealna pravopisa koji nitko ne poštuje. Lingvistički argumenti imaju ipak stanovitu vrijednost kada kakvu nesređenu pojedinost valja usavršiti.

3. Zato što Hrvati već osam desetljeća pišu fonološkim pravopisom (iako ih je u nekim kraćim fazama dio pisao i morfonološkim pravopisom sličnim slavenskima no drugi su i prije više od jednog stoljeća pisali fonološki). – To

je pravi odgovor, uvjerljiv argument. Osnovnoga načela svojega pravopisa nijedan kulturni narod ne smije mijenjati bez velike nevolje, takve kakva dolazi možda jednom u nekoliko stoljeća. Pravopis, kao i svaka druga norma, gubi svoj smisao ako se svaki čas mijenja i prekraja. Norma se smije upotrijebiti, dograđivati, usavršavati, precizirati, elastificirati, ali se njezin temeljni sustav ne smije mijenjati.

U tome se kontekstu odmah postavlja pitanje što je nesređeno u uporabnoj normi i moglo bi se usavršiti pri kodifikaciji. Što se tiče čisto pravopisnih pitanja, mislim da tzv. zajednički pravopis iz 1960. uglavnom odgovara – valjalo bi usavršiti propise o velikom i malom početnom slovu (npr. srednji vijek = srednji ljudski vijek, prosječna dob; Srednji vijek = povijesno razdoblje), srediti pitanje točke iza rednih brojeva (tj. različitih brojaka i slova što ih zamjenjuju), razumljivije za nelingvističari formulirati pravila o zarezu (ali ih ne mijenjati) i sl. Ono što je u Pravopisu 1960. zaista mrtvo, jest terminologija, umjetna, zastarjela, skalupljena i manjkava. No terminologija je samo upala među korice pravopisnoga priručnika, to nije pravopisno pitanje.

Najozbiljniji je problem s nekim pitanjima ortoepske norme koja imaju svoj veći ili manji pravopisni odraz. Tu je potreban velik oprez ali potrebna je i hrabrost da se činjenice ustanove kakve jesu i kakve treba i da budu priznate. Ipak bih posebno naglasio oprez – u posljednjem sam broju prošloga godišta morao uputiti cio niz ozbiljnih kritika jednomu inače kapitalnom djelu naše ortoepije, opsežnomu Matešićevu akcentološkom priručniku. Autor je zaslužio priznanja koja se u svakom jeziku moraju dati kada se pojavi djelo takva opsega, značaja i značenja, ali je uza sve pohvale morao doživjeti i kritiku za koju je zapravo kriva dosadana nauka od koje je on samo preuzeo i obradio rezultate. Nova pravopisna kodifikacija ne smije se osloniti na naslijeđe.

Neka su ortoepska pitanja sitna i izolirana. Treba npr. regulirati odnos *hr-* i *r-* na početku riječi ispred suglasnika, prema stvarnom stanju hrvatske uporabne norme. Treba isto tako regulirati odnos pridjeva i priloga tipa *sv(i)jetleći* i *sl(i)jedeći*, primjerice: »Svjètlèčē (pridjev) rakete pokazivahu cilj svijètlèći (prilog) u noći«; »Stiíci éeš na cilj slijèdèći (prilog) sljèdèčā (pridjev) načela«. To je pitanje uređeno na izneseni način u bosanskohercegovačkoj ortoepskoj normi i kodificirano u upravo izašlu *Pravopisnom priručniku* (Sarajevo 1972.), koji u mnogome predstavlja znatan napredak za BiH i koji valja ozbiljno i pažljivo prikazati, a tako je bilo i u sarajevskim priručnicima izašlima prije Pravopisa 1960. Ortografski je problem u tom što ortoepska norma šuti o naglasku i fonemskom sastavu pridjeva, a Pravopis 1960. priznaje oba pisana oblika (u Boranićevim je pravopisima bilo samo *ije*). Kako uporabna norma poznaje, čini se, samo pridjeve *sljedeći*, *svjetleći*, dolazimo do suvišna pravopisnog propisa: u nekim se riječima uz normalno (orto)grafijsko registriranje fonemskog sastava tolerira i jedno iznimno.

Razumije se, naći će se još koje takvo sitno i izolirano ortoepsko-pravopisno pitanje. No imamo i dva krupna, kategorijska problema koja se ne mogu rješavati u ovome prilogu – za njih su potrebne posebne rasprave. Treba ih ipak iznijeti bar u osnovnim crtama kako bismo vidjeli o čem se radi i sagledali problem upravo u kontekstu ovoga priloga.

Prvi je problem dugoga ijekavskog jata. U ortoepskoj normi, i to uporabnoj (jedino nje zasad ima), dugi se jat ostvaruje na tri načina:

1. $i + j$ + kratko e , npr. *dvije*. To je samo nekoliko primjera, u svima se piše *ije*.

2. j + dugo \bar{e} . Takvi su primjeri češći: *djédo*, *vdjēvši*, gen. mn. *mjērā*. Piše se *je*.

3. usporedna realizacija:

a) (češća) dugo \bar{e} s prethodnim glasom zvuka između i i j (ali neidentičnim ni s jednim), koji možemo za ovu priliku označiti eksponiranim \bar{u} : *dijéte*, *üv^{ij}ek*, *sijēno*. Takav izgovor, češći, možemo zvati dvoglasničkim (diftonškim).

b) (rjeđe) $i + j$ + dugo \bar{e} : *dijéte*, *üvijēk*, *sijēno*. Takav izgovor, rjeđi, možemo zvati dvosložnim.

Realizacije pod točkom 3, češća i rjeđa, čine neizmjernu većinu među svim oblicima dugoga ijekavskog jata. Piše se uvijek *ije*.

Tradicionalna ortoepska norma propisuje umjesto realizacija pod točkom 3 izgovor kakav je pod točkom 1, dakle: *dijete*, *üvijek*, *sijeno*. Kada bi stvarna ortoepska norma zaista bila takva, izgovarali bismo u rečenici »Nijedna nije vrijedna« prvu i treću riječ s istim glasovima i s istim naglaskom, tj. »*Nijèdna nije vri^jèdna*«, a treća se riječ ostvaruje isključivo ili u obliku *vr^{ij}èdna* (češće) ili u obliku *vrijèdna* (rjeđe). Tu nema mudrovanja: tko zastupa tradicionalnu ortoepšku normu, mora prihvatiti jednak izgovor *nijedna i vrijedna*. Ako ne, onda neka prihvati stvarnost – ne može se trpjeti da cijela poezija, svi što profesionalno govore, uključujući i nastavnike, predstavljaju jedno rješenje, a da se slova na papiru u gramatikama, rječnicima i pravopisnim priručnicima uče nešto drugo.

U iznesenom pitanju nema pravopisnog problema – pisanje ne treba mijenjati, prvo zato što pravopisne izmjene uopće nisu poželjne, i drugo zato što se umjesto izgovora pod 3a uvijek $m o \check{z} e$, u nekim stilskim prilikama, ostvarivati i izgovor pod 3b.

Drugi kategorijski ortoepski problem ima i svoj pravopisni vid. Radi se o sljedovima dental t + afrikat c ili \check{c} kada se ti sljedovi pojavljuju u sklanjanju imenica, npr. *mladac*, *napitak*, *bitka* i sl. Tu se još davno dogodila jedna zabuna u ocjenjivanju novoštokavskoga fonološkog sustava, i ta se zabluda uvukla u

ortoepsku i pravopisnu normu. Zato ta norma nikada nije funkcionirala na jednom od terena današnjih socijalističkih republika što se služe standardnom novoštokavštinom. To je jedini bitno pogrešan kategorijski tretman u ortoepsko-ortografskoj normi i uvijek je predstavljao izvor »pogrešaka«. Ispravan bi izlaz bio da se problem oprezno i zaista studiozno razmotri i da se nađe rješenje koje bi u ortoepskom smislu bilo za cijelu standardnu novoštokavštinu više-manje isto, makar i ne bilo jedinstveno u čisto pravopisnom smislu. Kada bi pravopisni propisi funkcionirali, tj. kada bi ljudi zaista pisali *mlaca*, *gubici*, *primici* i *izdaci*, u *bici*, bilo bi dovoljno objasniti ortoepsku (fonološku) narav problema, a pravopis ne dirati. Ali kada ortografska norma u stvarnosti ne postoji, kada nas na svakom koraku sreću *hladni napitci*, i *nekakvi mladci*, onda i s čisto pravopisne strane nešto nije u redu, a ako igdje, ono u pravopisu mora biti reda.

UZROČNA ZNAČENJA PADEŽÂ U JEZIKU MIHOVILA PAVLINOVIĆA

Vladimir Anić

I. Borac za narodnu misao i hrvatski jezik u XIX. stoljeću u Dalmaciji Mihovil Pavlinović objektom je u prvom redu historiografskog interesa. Zahvaljujući zanimanju povjesničara, opće je poznata vatrena želja i žestoka borba Pavlinovićeva da hrvatski jezik postane službenim u javnom životu i da zamijeni talijanski. On je 1861. godine, unatoč protivljenju većine, prvi u Dalmatinskom saboru progovorio hrvatski. Ali o tome kako se je Pavlinović brinuo za hrvatski jezik i što je činio za njegov napredak ima samo nesređenih podataka, pa se taj njegov rad uglavnom spominje usput. U široj stručnoj javnosti nije došla do zasluženog priznanja njegova briga za jezik. Iako je Pavlinović više vjerovao u misiju književnosti i publicistike nego u filologiju [a o filolozima se je znao jetko izraziti] brinuo se je za jezik vrlo postojano i temeljito: osim što je bio plodno pero, sakupljanje narodnih riječi uzeo je kao trajnu djelatnost, na domu i na putovanjima. Njegova korespondencija pokazuje brojne veze obrazovana čovjeka, terenca, s ustanovama i ljudima na koje je bio upućen i koji su na nj bili upućeni. Bogoslav Šulek zahvaljuje mu [12. XI. 1875.] na jednom manje poznatom rječniku te ga moli da mu sakupi narodne nazive za biljke.¹ Šulek se je pri izradi svoga rječnika i poslužio Pavlinovićevom zbirkom narodnih riječi.² Franjo Rački shvatio je Pavlinovićeve napore

¹ Ante Palavršić - Benedikta Zelić: *Korespondencija Mihovila Pavlinovića*, Split, 1962., Izdanja Historijskog arhiva, sv. 4., str. 236.

² Ljudevit Jonke: *Književni jezik u teoriji i praksi*, »Znanje«, Zagreb 1965., str. 139.